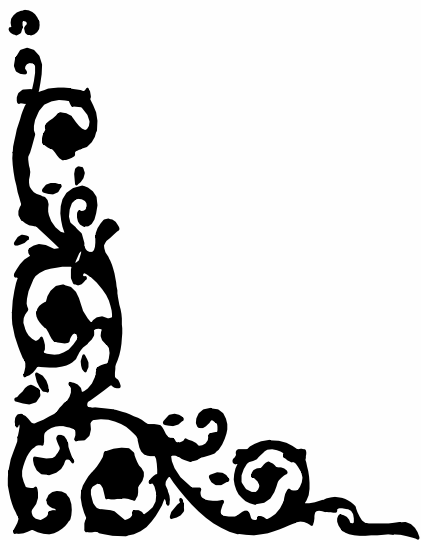

דברי משה

פרשת ויקהל – שקלים

מחצית השקל
תיקון לחטא העגל

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 - 5715091

פרשת ויקהל – שקלים מחצית השקל – תיקון לחטא העגל

“זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה”¹.
(שמות פרק ל פסוק יג)

“ר’ יהודה ור’ נחמיה, ר’ יהודה אומר לפי שחטאו בחצי היום יתנו מחצית השקל, ור’ נחמיה אומר לפי שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל, שהוא עושה ששה גרמיסין. ר’ יהודה בר נחמיה אומר בשם ר’ יוחנן בן זכאי לפי שעברו ישראל על עשרת הדברות, יתנו עשרת גרה”².
(תנחומא כי תשא סימן ז)

מבואר במדרש שמצות מחצית השקל בין היתר באה גם לכפר על חטא העגל: “לכפר על נפשותיכם”.

וצריך ביאור, איך יתכן שחטא כזה נורא, שכמעט המיט כליה על שונאיהן של ישראל: “ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם”, יתכפר בנתינת חצי שקל?

איזה תיקון נעשה לחטא זה על ידי נתינת מחצית השקל, ואיך נעשה תיקון זה?

באכילה מעץ הדעת נכנסה באדם זוהמת הנחש

במסכת שבת (קמו.) מבואר שבחטא עץ הדעת, בא נחש על חוה הטיל בה ובאדם זוהמא¹, ענין הזוהמא הוא עכירות הגוף, שכן אדם

¹ זה לשון השל”ה במסכת פסחים [פרק תורה אור קטז.]. והנה, תכלית הבריאה היה האדם, ואדם הראשון היה העיסה חלה של עולם. וכשקלקל וחטא נכנס בו זוהמת הנחש הוא השטן הוא היצר הרע, והוא הוא השאור שבעיסה, ואז החמיץ העיסה ונעשה גוף עכור וכתנות עור, וגרם מיתה על עצמו.

הראשון על אף שנברא עפר מן האדמה, כיון שהיה יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, היה בדרגת זכות גדולה מאוד, עד שמרוב זכותו היה האור הבוקע ממנו מכהה גלגל החמה², ומרוב זכות גופו לא שלטה בו מיתה³, ואחר שאכל מעץ הדעת, נכנסה בו הזוהמה ונעכר גופו, והפך להיות בן מות, כפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא באזהרה שלא לאכול מעץ הדעת טוב ורע (פרק ב פסו' יז): "כי ביום אכלך ממנו מות תמות". ומבאר הרמב"ן שהכוונה היא שתיהפך להיות בן תמותה ולא תחיה לעולם⁴.

על ידי האכילה מעץ הדעת נגרם פירוד באותיות הקדושות של שם הוי"ה ב"ה

בספר תיקוני זוהר [תיקון יט דף מב עמוד א] מבואר, שבאכילה מעץ הדעת, גרם אדם הראשון לפירוד של אותיות הקדושות י – ו, שהם אותיות של רחמים משם הוי"ה ב"ה, ונשארו רק שתי האותיות ה' הראשונה והאחרונה שהם דין: "חובא דאדם גרם דאסתלק י"ו מן ידו"ד ואשתאר ה"ה", ובזוהר שם מובא עוד, שרבי אלעזר שאל על זה את אביו רבי שמעון: "אמר ליה אבא והא י"ו הוה ליה למהוי, [כפי סדר שהם כתובים בשם הוי"ה], מאי ו"י" ?

ובתיקוני הזוהר [תיקון סט דף קטז עמוד א] מובא, שעל ידי הקלקול של הפרדת האותיות של החסד מהשם הוי"ה ב"ה, נהפך

² כן לשון המדרש תנחומא בפרשת אחרי מות (סימן ג): "ר' לוי בשם ר' שמעון [בן מנסיא] אמר, תפוח עקבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה".

³ זה לשון המדרש בקהלת רבה (פרשה ג): "א"ר יהודה בר' סימון ראוי היה אדם הראשון שיהיה חי וקים לעולם".

⁴ עוד מבואר בספרי רבותינו, שעל ידי האכילה מעץ הדעת, ומכוח זוהמת הנחש, הופר האיזון הבחירי שעמו נברא האדם, : האלוקים עשה את האדם ישר", ונהיה נוטה יותר לצד הרע, במצב זה לא היה שייך לתת לו את התורה, שהיא תכלית בריאתו, ולכן גורש מגן עדן שם הושם לעובדה ולשומרה.

עליו מ-י"ו ל-ו"י שהוא ביטוי לצער וכאב : "אדם חב בי"ו מן ידו"ד
ואסתלק י"ו ואתעביד ו"י".

ענין זה רמוז בדברי התורה בפרשת בראשית (פרק ג פסוק כג) :
אחר שחטא האדם ואכל מעץ הדעת כותבת התורה : "וישלחו ה'
אלהים מגן עדן", במילה וי-שלחו, רמוז סיבת גירושו מגן עדן,
שהיא הפירוד של אותיות ו-י משם הוי"ה.

הניסיון של הבל לתקן פגם זה והקלקול על ידי קין

בספר מגלה עמוקות פרשת בחוקתי כותב המקובל האלקי רבי
נתן שפירא זצ"ל שהבל בנו של אדם הראשון, ניסה לתקן את הפגם
של אביו על ידי הקרבן שהביא לה' [קרבן מלשון קירוב] וזה רמוז
בפסוק : "והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן, וישע ה' אל
הבל ואל מנחתו", וישע אותיות וי - שע, שהביא ישועה לפירוד
שנעשה באותיות ו-י משם הוי"ה.

אולם תיקון זה נפגם אחר כך על ידי הריגתו על ידי קין אחיו,
במעשה זה גרם קין שוב לאותו פגם ופירוד באותיות הקדושות, וזה
רמוז בדברי התורה (פרק ד פסוק טז) "ויצא קין, מלפני ה'", וי - צא
מלפני ה', שוב נפרדו האותיות ו-י משם הוי"ה ב"ה.

עשו שלט באותם שתי אותיות ויעקב אבינו ואליהו הבניא נטלו אותם ממנו

אחר זמן חזרו קין והבל בגופם של יעקב ועשיו, הם נולדו מיצחק
אבינו, שהיתה מגולגלת בו רוחו של אדם הראשון, וחוה שנתגלגל
בה רוחה של חוה⁵.

⁵ כן כותב רבנו האריז"ל בספר הליקוטים פרשת תולדות, על הפסוק : "ויעתר
יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא", שס"ת של המילים "לה' נכח אשתו" הם חוה,
כי רבקה תקנה עון חוה, שהוא גלגולה. וכן יצחק תקן עוון אדה"ר, וכן כותב גם המגלה
עמוקות בפרשת תולדות, על הפסוק : "ויתרצו הבנים בקרבה". ידוע שהיא היתה

הבל חזר בגלגול אצל עשיו, וזה רמוז הפסוק "וישע ה' אל הבל",
וישע אותיות עשיו, שאותיות קדושות אלה משם הוי"ה, נפלו בידיו
אצל עשיו שפנה לעבודה זרה, והיה צריך לפדותם ולהוציאם ממנו,
יעקב הצליח לחטוף ממנו את האות יו"ד שבשם, וזה רמוז בפסוק:
"וידו אוחזת בעקב עשו", ידו אותיות יו"ד, שהיתה האות יו"ד אחוזה
ושבויה בעקבו של עשו, שהיה צריך להיות שמו עשוי, כיון שנולד
עשוי וגמור⁶, ויעקב שהיה גלגול אדם הראשון חטף את האות הזו
משמו, ובזה החל התיקון של אותו פירוד.

ואכן כאשר הוצרך יעקב אבינו לחזור בלילה את מעבר יבק
בלילה, להביא פכים קטנים ששכח שם, בא שרו של עשיו להילחם
בו: "ויאבק איש עמו עד עלות השחר", עיקר מאבקם כותב המגלה
עמוקות זצ"ל, היה על עסק אותם אותיות הקדושות ו-י שבשם
הוי"ה, וזה רמוז במילה "ויאבק", ו-י - אב"ק ר"ת ב' א' אותיות
קדושות, על זה הם נאבקו עד עלות השחר, שרומז לאחרית הימים⁷
שאז תילקח משליטתו של עשו גם האות וא"ו שבחיקו, על כן נטל
יעקב אבינו מאליהו הנביא את האות וא"ו משמו⁸, עירבון שיבוא

דיוקנא של חוה לתקן רוחה, כמו שיצחק בא לתקן רוח של אדם כן רבקה רוח של חוה,
וכמו שחוה היתה אם כל חי, הולידה מעץ הדעת טוב ורע הבל מסטרא דטוב וקין
מסטרא דרע, כן רבקה ראתה שאותן שני בנים הראשונים חזרו ובאו לעולם עכ"ל.

⁶ עיי' רש"י בפרשת תולדות (פרק כה פסוק כה) על הפסוק "ויקראו שמו עשו",
הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה עכ"ל.

⁷ זה לשון המדרש תהלים (מזמור כב): "ר' חייא בר אבא ור' שמעון בן חלפתא
היו מהלכין בקרוצתא בהדא בקעתא דארבאל, וראו אילת השחר שבקע אורה
לעלות, אמר לו ר' חייא כך היא גאולתן של ישראל...".

⁸ עיי' רש"י בפרשת בחוקתי על דברי ה' יתברך שם (פרק כו פסוק מב): "וזכרתי
את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר",
בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל את משמו של
אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו]

לבשר את הגאולה, והטעם שלקח ממנו דוקא את האות ו' כותב המגלה עמוקות זצ"ל, רמז לכך שבאחרית הימים תלקח מעשו גם את האות ו', ואז יבולע המוות לנצח, ויתקיים בו הפסוק וכולם כבוד יבלו עש יאכלם.

עד להשלמת התיקון נעשה המיתוק של אותיות ה"א שבשם הוי"ה על ידי התורה והמצות

מסכת ברכות (לא.) איתא: "אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא: לישרי לן מר, אמר להו: ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן! אמרי ליה, אנן מה נעני בתרך, אמר להו, הי תורה והי מצוה דמגנו עלן, [חכמים בקשו חכמים מרב המנונא זוטי בחתונת מר בריה דרבינא שישיר להם שיר, והוא שר להם ווי לנו שאנו עתידים למות, ואמרו לו חכמים מה אנו אמורים לענות כנגדך כדרך המשוררים, שהשומעים עונים אחריהם, אמר להם שיענו אחריו הי תורה והי מצוה].

פעמיים הזכיר רב המנונא זוטי בדבריו וי לן דמיתנן, ובביאורי הגר"א זצ"ל שם [עמו' 39 אות ב] כותב, שזה כנגד שני מיתות שנגרמו מחטא אדם הראשון, בפירוד האותיות ו"י משם הוי"ה, וזהו וי לן דמתנן בעולם הזה, ויין לן דמיתנן בעולם הבא.

כנגד זה אמר להם רב המנונא שיאמרו "הי תורה", שבזכות התורה ומכוחה זוכים לחיים בעולם הזה, כמו שכתוב אורך ימים בימינה, עץ חיים היא למחזיקים בה, [וכן שנינו במסכת אבות (פרק ו משנה ז): "גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא." ו"הי מצוה", שעל ידי קיום המצות זוכים לחיי העולם הבא⁹, והם כנגד ב' אותיות ה"י שבשם הוי"ה.

⁹ זה לשון הרמח"ל בספר מסילת ישרים (פרק א) שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמתי והעידון הגדול מכל העידונים

היינו שעל ידי לימוד התורה הקדושה, וכן על ידי קיום מצות התורה הקדושה, ייעשה מיתוק לאותם שני אותיות ה"א שבשם הוי"ה שנשארו לבדן, להינצל על ידי זה ממיתה בעולם הזה ובעולם הבא.

במעמד הר סיני פסקה זוהמת הנחש ותוקן הפגם

אחר שעבוד קשה במצרים מאתים ועשר שנים, מכוח העבודה הקשה הזדכו כלל ישראל בכור מצרים, כזהב המזוקק מן הסיגים בכור האש, ועל ידי זה זכו להינקות מזוהמת הנחש, כדברי הגמרא במסכת שבת שם: "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן.

בהגהות המהר"ם שיק זצ"ל למסכת נדרים (לח.) כותב, שאחר והיה גם גופם רוחני, וה' רצה שיהיה כן לעולם שיתעלה גופם לגמרי ויהיה שווה עם נפשם, ויהיה בבחינה שנאמר הכתוב בספר תהלים (פרק פב, פסו' ו) אני אמרתי אלוקים אתם, ובני עליון כולכם", גם חלק השריי, וכיון שפסקה זוהמתן ונעשה גם הלב שהוא חלק האדמה בלי יצר, אך קדוש וטהור כמעשה אלוקים עכ"ל.

בחטא העגל חזר הפגם

כך היה מצבם עד שחטאו בעגל, אחר חטא העגל מבואר במדרש רבה פרשת נשא (פרשה ז סימן א) שכיון שעשו אותו מעשה חזרו למומן, חזרה הזוהמא למקומה, וחזרה המיתה הכרוכה באדם על ידי הזוהמא, כדברי הכתוב בספר תהלים שם (פסו' ז) "אכן כאדם תמותון", שוב לא היה הגוף ראוי להיות רוחני ונעשה גשמי ויצה"ר חזר לאיתנו הראשון.

שיכולים להימצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד) העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר צונו עליהן האל יתברך שמו עכ"ל.

על ידי מצות מחצית השקל נעשה תיקון לפגם של חטא העגל
אחר חטא העגל כותבת התורה הקדושה, ביקש הקדוש ברוך
הוא להביא כליה על שונאיהם של ישראל: "ועתה הניחה לי ויחר
אפי בהם ואכלם".

רק אחר העמידה האיתנה של משה רבנו בתפילה על כלל
ישראל, להעביר מעליהם את הגזירה הקשה הזו, ואף מסר נפשו
עליהם: "ועתה אם תישא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר
כתבת".¹⁰ נעתר הקדוש ברוך הוא לבקשתו, אומנם לא לותר על
העונש לגמרי, אלא להמיר את הרצון לכלותם, ל"וביום פקדי
ופקדתי עליהם חטאתם"¹¹.

כדי לכפר על הפגם שחזר ונעשה באותם שני אותיות קדושות ו
– י מכוח חטא העגל, ציוה הקדוש ברוך הוא את כלל ישראל לתת
מחצית השקל, שהוא משקל ששה גרמיסין, כנגד האות ו' שבשם
הוי"ה, שהוא משקל עשרת גרה, כנגד האות יו"ד שבשם הוי"ה ב"ה.

מצות מחצית השקל בטלה את הגזירה של המן הרשע

"אם על המלך טוב יכתב לאבדם, ועשרת אלפים ככר
כסף אשקול על ידי עושה המלאכה, להביא אל גנזי
המלך".
(אסתר פרק ג פסוק ט)

"אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה עולם
שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים
שקליהם לשקליו, היינו דתנן באחד באדר משמיעים על
השקלים".
(מגילה יג:)

¹⁰ במסכת ברכות (לב.) אומר שמואל: "מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם".

¹¹ זה לשון רש"י הקדוש שם: "עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד, ותמיד תמיד
כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין
פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל עיי"ש.

מבואר בדברי ריש לקיש, שביטול גזירתו של המן היתה גם בזכות הקדמת שקליהם של ישראל לשקליו של המן הרשע¹².

¹² התוס' במסכת מגילה (טז.) [ובתוס' הרא"ש (יג.)] מובא שנקט המן דווקא סכום זה של עשרת אלפים כיכר כסף, משום שסכום זה עולה שישים ריבוא חצאי שקלים, כמניין היסוד של עם ישראל שהוא שישים ריבוא, [עיי' בנפש החיים (שער ד פרק לב) שכל אחד ואחד מישראל השורש העליון של נשמתו הוא מאות אחת בתורה עכ"ל. וכעיי' איתא בזוהר חדש על שיר השירים, שבתורה יש שישים ריבוא אותיות כמניין שישים ריבוא שבישראל, [עיי' בשו"ת חוות יאיר (סי' רלה) ובספר יערות דבש (דרוש יב) ד"ה וידוע ובמגלה עמוקות על פרשת ואתחנן (אופן קפו) ובחידושי הפני יהושע למסכת קידושין (ל.) משכ"ב ואכמ"ל], וכדברי התוס' כן מפורש בילקוט שמעוני אסתר (רמז תתרנד) : "אמר ליה המן לאחשורוש כל אותם הדברים היו כשהיה בית המקדש קיים והיה הקדוש ברוך הוא רצוי להם והיו מביאים שקליהם, אבל עכשיו הוא כעוס עליהם ואני סוכם לך חשבון ס' רבוא בקע לגלגולת שהיא עשרת אלפים ככר כסף עכ"ל.

וכבר נתקשו בזה שכן בספר שמות (פרק לח פסוק כה) כותבת התורה הקדושה : "וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל הקדש". אם כן מפורש שסך התרומות שהיה מתרומת חצית השקל הוא מאה כיכר, אז למה שקל המן הרשע אל גנזי המלך עשרת אלפים כיכר כסף.

ובפירוש האלשיך הקדוש לפרשת כי תשא כותב שציוה הכתוב ליתן תרומה מחצית השקל, שהיא אחד ממאה כשיעור תרומת מעשר, וכיון שבפרשת בחוקתי מפורש שערך הזכר מבין עשרים עד ששים הוא חמשים שקלים, אחד ממאה הוא חצי שקל, וזה אכן היה כחשבון של מאה כיכר, אבל המן הרשע ביקש לשקול שקלים על ישראל כפי פדיונם מה שווין, לכל א' חמשים שקלים, כל פדיונם לפי ערך חמישים שקלים לאחד, עולה עשרת אלפים.

ועיי' עוד בשו"ת שער אפרים (סימן מה) שראה בגמ' של הרב הגאון מהר"ל חנלש ז"ל שהגיה בגליון שלו בדברי התוס' דצ"ל עולים חמשים פעמים חצי שקל עכ"ל, וביאר את דבריו על פי מש"כ החזקוני בפרשת כי תשא שכל ישראל לא נתנו שקליהם אלא מבין ד' ועד בן ע' שנה, ואם כן לאיש א' כל חיי שנותיו הגיע חמשים חצי שקל, שהם כ"ה שקלים שלימים, ואם כן מגיע לס' אנשים ס' מנים שהוא ככר, ולס' אלף אנשים אלף ככרים, ולס"ד מגיע י' אלף ככר, וזהו כוונת התוס' דוק ותשכח. וכתב שהמדפיסים טעו במה שהי' כתוב לפניהם בדברי התוס' עולים ח"ש לכל א', וסברו שהר"ת הוא חצי שקל, ובאמת הוא חמשים שקלים עיי"ש

וצריך להבין, במה היה יפה כוחה של מצות מחצית השקל, שהועילה לבטל את גזירתו הקשה של המן הרשע, שביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ביום אחד ?

גזירת המן קשורה עם חטא האכילה מעץ הדעת

”המן מן התורה מנין ? המן העץ”.

(מסכת חולין קלט:)

בספר של”ה [דרוש ואתה תצווה אות ד], מבאר את כוונת הגמרא בשאלה : ”המן מן התורה מנין” ? שאין כוונת היכו מוזכרת התורה המילה המן, אלא ששאלת הגמרא מתייחסת לשורש גזירתו המשונה של המן הרשע, להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים ביום אחד, מהי הסיבה שהביאה לגזירה קשה כזו על כלל ישראל שכמותה לא היתה מאז היינו לעם ?

על כך עונה הגמרא : ”המן העץ”, היינו שהשורש והסיבה לגזירה זו של המן הרשע, היא באותו חטא של אכילת אדם הראשון מעץ הדעת.

לפי זה נוכל להבין איך מצות מחצית השקל מבטלת את הקטרוג שנגרם מהחטא של האכילה של אדם הראשון מעץ הדעת, כי עיקר הפגם שנעשה על ידי האכילה מעץ הדעת כפי שנתבאר, היה בהפרדת האותיות י-ו משם הוי”ה ב”ה, ועל ידי קיום מצות מחצית השקל, שהוא משקל ששה גרמיסין, כנגד האות ו’ שבשם הוי”ה, השוה למשקל של עשרת גרה, כנגד האות יו”ד שבשם, נעשה תיקון לפגם זה, וזה גרם לביטול גזירתו של המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים.

